

TOSHKENT SHAHAR OLMAZOR TUMANI 243-MAKTAB FAOLIYATIDA FINLYANDIYA TA'LIM TAJRIBASINI MOSLASHTIRISH: «MENING MAKTABIM — MENING FAXRIM» LOYIHA ISHLARI TIZIMI ORQALI O'QUVCHILARDA AMALIY KO'NIKMALAR, TANQIDIY TAFAKKUR VA VATANPARVARLIKNI RIVOJLANTIRISH

Z.M.Komilova¹

1. Тошкент давлат педагогика университети мустақил тадқиқотчиси, педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент Тошкент шаҳар Олмазор тумани 243-мактаб директори

Mas'ul muallif: Komilova Ziroatxon Murodjon qizi, Тошкент давлат педагогика университети мустақил тадқиқотчиси, педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент Тошкент шаҳар Олмазор тумани 243-мактаб директори.

Accepted: 14 Sentabr 2026

Published: 14 Sentabr 2026

Copyright: © 2026 by the author(s). Licensee Buxoro xalqaro universiteti ilmiy axborotnomasi. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC-BY-4.0) license.

Iqtibos uchun: Komilova, Z. M. TOSHKENT SHAHAR OLMAZOR TUMANI 243-MAKTAB FAOLIYATIDA FINLYANDIYA TA'LIM TAJRIBASINI MOSLASHTIRISH: «MENING MAKTABIM — MENING FAXRIM» LOYIHA ISHLARI TIZIMI ORQALI O'QUVCHILARDA AMALIY KO'NIKMALAR, TANQIDIY TAFAKKUR VA VATANPARVARLIKNI RIVOJLANTIRISH / Z. M. Komilova // Buxoro xalqaro universiteti ilmiy axborotnomasi. — 2026. — T. 9, № 1. — B. 454–461.

Annotatsiya. Mazkur maqolada Finlyandiya ta'lim tizimidagi «fenomen-asosli o'rganish» va loyihaga asoslangan o'rganish (Project-Based Learning — PBL) texnologiyalarini Toshkent shahar Olmazor tumani 243-maktab faoliyatida institusional darajada moslashtirish jarayoni ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilinadi. 2024–2025 o'quv yilida maktabda amalga oshirilgan «Mening maktabim — Mening faxrim» umummaktab kampaniyasi doirasida 1-sinf dan 11-sinf gacha bo'lgan barcha sinf darajalari uchun yosh xususiyatlariga mos to'qqizta loyiha («Kuz ne'matlari», STEAM-loyihalar, «Milliy qadriyatlar», «O'zbekiston xaritasi», qo'l mehnati ko'rgazmalari, «Buyuk allomalar», «Respublikamizdagi viloyatlar», «Aqli uy», «Eng mahzali osh») va ularga mos mustaqil amaliy modellar (DIAS, KO'ZAT, MEROS, YARATILMISH, ALLOMA, VIOL, INNOVATSIYA, PALOV) tizimli ravishda umimlashtiriladi. 2025 yil FIESDU loyihasi doirasidagi Finlyandiya tashrifi kuzatishlari, shuningdek J.Hattie, P.Sahlberg, J.Piaget, L.Vygotskiy, H.Gardner, R.Sternberg, J.Dewey, M.Fullan va boshqa olimlarning tadqiqotlari maqolaning nazariy poydevorini tashkil etadi. Tadqiqot natijasida barcha loyihalarga xos umumiy strukturaviy sikl — «real muammo/fenomen → tadqiqot → loyihalash → amalga oshirish → taqdimot → refleksiya» — aniqlanadi hamda sinf rahbarining fasilitator-koordinatormentor sifatidagi rolini maktab boshqaruvi tizimiga integratsiyalashning amaliy tavsiyalari ishlab chiqiladi.

Kalit so'zlar: 243-maktab, «Mening maktabim — Mening faxrim», loyihaga asoslangan o'rganish, fenomen-asosli o'rganish, Finlyandiya tajribasi, FIESDU, sinf rahbari, fanlararo integratsiya, STEAM, vatanparvarlik tarbiyasi, tanqidiy tafakkur.

АДАПТАЦИЯ ФИНСКОГО ОПЫТА ОБРАЗОВАНИЯ В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ШКОЛЫ № 243 АЛМАЗАРСКОГО РАЙОНА ГОРОДА ТАШКЕНТА: РАЗВИТИЕ ПРАКТИЧЕСКИХ НАВЫКОВ, КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ И ПАТРИОТИЗМА У УЧАЩИХСЯ ЧЕРЕЗ СИСТЕМУ ПРОЕКТНЫХ РАБОТ «МОЯ ШКОЛА — МОЯ ГОРДОСТЬ»

Аннотация. В данной статье научно-теоретически и практически анализируется процесс институциональной адаптации технологий «феноменориентированного обучения» (Phenomenon-Based Learning) и проектно-ориентированного обучения (Project-Based Learning — PBL) финской системы образования в деятельность школы № 243 Алмазарского района города Ташкента.

В рамках общешкольной кампании «Моя школа — моя гордость», реализованной в школе в 2024–2025 учебном году, систематизированы девять проектов («Дары осени», STEAM-проекты, «Национальные ценности», «Карта Узбекистана», выставки ручного труда, «Великие ученые», «Области нашей республики», «Умный дом», «Самый вкусный плов»), разработанных с учетом возрастных особенностей учащихся с 1 по 11 классы, а также соответствующие им самостоятельные практические модели (DIAS, KO'ZAT, MEROS, YARATILMISH, ALLOMA, VIOL, INNOVATSIYA, PALOV).

Ключевые слова: Школа № 243, «Моя школа — моя гордость», проектно-ориентированное обучение, феноменориентированное обучение, финский опыт, FIESDU, классный руководитель, межпредметная интеграция, STEAM, патриотическое воспитание, критическое мышление.

ADAPTING THE FINNISH EDUCATIONAL EXPERIENCE IN THE ACTIVITY OF SCHOOL NO. 243, ALMAZAR DISTRICT, TASHKENT: DEVELOPING STUDENTS' PRACTICAL SKILLS, CRITICAL THINKING AND PATRIOTISM THROUGH THE «MY SCHOOL — MY PRIDE» PROJECT-WORK SYSTEM

Abstract. This article provides a scientific-theoretical and practical analysis of the institutional adaptation of Finnish phenomenon-based learning and Project-Based

Learning (PBL) technologies within the activity of School No. 243, Almazar district, Tashkent city. Within the school-wide «My School — My Pride» campaign implemented during the 2024–2025 academic year, nine age-specific projects — ranging from «Autumn Harvest» and STEAM projects to «Smart Home» and «The Most Delicious Plov» — and their corresponding original practical models (DIAS, KO'ZAT, MEROS, YARATILMISH, ALLOMA, VIOL, INNOVATSIYA, PALOV) are systematically generalized. The theoretical basis of the article is formed by observations from the 2025 Finland visit within the FIESDU project, as well as research by J.Hattie, P.Sahlberg, J.Piaget, L.Vygotsky, H.Gardner, R.Sternberg, J.Dewey, M.Fullan and other scholars. A common structural cycle underlying all projects is identified, and practical recommendations are developed for integrating the class teacher's role as facilitator-coordinator-mentor into the school management system.

Keywords: School No. 243, «My School — My Pride», project-based learning, phenomenon-based learning, Finnish experience, FIESDU, class teacher, interdisciplinary integration, STEAM, patriotic education, critical thinking.

КИРИШ

Бугунги кунда Ўзбекистон Республикасида умумтаълим тизимини тубдан ислоҳ қилиш, ўқувчиларда XXI аср кўникмалари — танқидий фикрлаш, ижодкорлик, ҳамкорликда ишлаш ва амалий муаммоларни ҳал этиш қobiliятини — шакллантириш давлат таълим сиёсатининг устувор йўналишларидан бирига айланди [34; 35]. Ушбу йўналишда дунёнинг етакчи таълим тизимларидан бири бўлган Финляндия тажрибаси алоҳида аҳамият касб этади: OECD PISA халқаро тадқиқоти натижалари [31] Финляндия мактаб ўқувчиларининг функционал саводхонлик кўрсаткичлари бўйича барқарор юқори натижаларга эришаётганини тасдиқлайди. П.Сальберг [5] бунинг асосий сабабларидан бири сифатида «феномен-асосли ўрганиш» (phenomenon-based learning) ва лойиҳага асосланган ўрганиш (Project-Based Learning — PBL) технологияларининг тизимли қўлланилишини кўрсатади.

2025 йилда FIESDU (Developing a Finland-Inspired Education System in Uzbekistan) лойиҳаси доирасида амалга оширилган Финляндия таълим муассасаларига ташриф [1] чоғида тўпланган кузатувлар Тошкент шаҳар Олмазор тумани 243-мактабида институционал даражадаги ислохотларни бошлаб берди. Мактаб раҳбарияти томонидан «Менинг мактабим — Менинг фаҳрим» умуммактаб кампанияси [2] ташкил этилди — бу кампания доирасида барча синф даражалари (1–11-синфлар) учун ёш хусусиятларига мос лойиҳа ишлари ва кўргазма-танловлар режалаштирилди: кичик синфларда «Куз неъматлари» ва табиатшунослик STEAM лойиҳаларидан тортиб, юқори синфларда «Ақлли уй» ва тадбиркорлик-иқтисодий тафаккурни ривожлантирувчи «Энг маҳзали ош» лойиҳаларигача.

Мазкур мақоланинг илмий-амалий долзарблиги шундаки, ҳозирга қадар алоҳида синф даражалари учун ишлаб чиқилган тажриба-моделлар кўпроқ бўлиниб-бўлиниб тавсифланган бўлса-да, уларни ягона институционал тизим сифатида умумлаштирувчи, синфлараро изчилликни, умумий педагогик механизмларни ва мактаб бошқаруви даражасидаги трансформацияни очиб берувчи илмий таҳлил етарли эмас. Ушбу бўшлиқни тўлдириш мақоланинг бош мақсадини ташкил этади.

Тадқиқотнинг мақсади — Финляндия феномен-асосли ва лойиҳавий ўқитиш тажрибасини 243-мактабнинг барча синф бошқичлари (1–11-синфлар) миқёсида мослаштириш жараёнини, «Менинг мактабим — Менинг фаҳрим» лойиҳалар тизими мисолида, илмий-назарий асослаш ва амалий умумлаштириш.

Тадқиқот вазифалари: 1) Финляндия таълим тизимидаги феномен-асосли ва лойиҳавий ўқитиш назарияларининг илмий-методологик асосларини таҳлил қилиш; 2) 243-мактабда 2024–2025 ўқув йилида амалга оширилган тўққизта синф даражасидаги лойиҳа-тажрибаларни тизимли тавсифлаш ва таққослаш; 3) ҳар бир лойиҳада қўлланилган маҳаллий педагогик моделларни умумлаштириб, уларнинг умумий структуравий элементларини аниқлаш; 4) синф раҳбарининг фасилитатор-координатор-ментор сифатидаги ролини назарий асослаш; 5) мактаб бошқаруви ва республика таълим тизими даражасида амалий тавсиялар ишлаб чиқиш.

I. МАВЗУНИНГ НАЗАРИЙ-МЕТОДОЛОГИК АСОСЛАРИ

1.1. Феномен-асосли ўрганиш ва Финляндия тажрибаси

Финляндия Миллий таълим агентлигининг Асосий таълим учун Миллий ўқув дастури (2016) [7] ва Ўрта мактаб юқори босқичи учун дастур (2019) [8] фанлараро модулларни мажбурий тарзда жорий қилди — бунда ўқувчилар алоҳида фанлар эмас, балки реал ҳаётини ҳодисалар («феноменлар») атрофида билим ва кўникмаларни интеграциялашган тарзда ўзлаштирадилар. K.Lonka [6] бу ёндашувни «ўқувчини пассив қабул қилувчидан фаол тадқиқотчига айлантирувчи» тизим сифатида таърифлайди.

Ж.Хатти [3] ўзининг 800 дан ортиқ мета-таҳлилни умумлаштирган «Кўзга кўринган ўрганиш» (Visible Learning) асарида муаммога асосланган ўқитишнинг таъсир катталиги (effect size) 0,61 ни ташкил этишини, бу эса «юқори» таъсир даражасига тегишли эканлигини исботлайди [3]. Шунингдек, у фикр-мулоҳаза (feedback) механизмларининг ўқув натижаларига таъсирини алоҳида таъкидлайди [4].

1.2. Лойиҳага асосланган ўқитиш (PBL) тарихий-назарий негизлари

PBL тарихий илдизлари Ж.Дьюи [11] тажриба орқали ўқитиш фалсафаси ва В.Килпатрик [12] томонидан тақлиф этилган «лойиҳа методи»га бориб тақалади. Ж.Крайчик ва П.Блуменфелд [24] PBLни «ўқувчиларнинг ҳақиқий, мураккаб саволга реал маҳсулот яратиш орқали жавоб топишга йўналтирилган узок муддатли фаолияти» сифатида таърифлайди. Ж.Лармер, Ж.Мергендоллер ва С.Босс [23] «Олтин стандарт PBL» моделида етти асосий элементни — ҳақиқийлик, овоз ва танлов, танқидий фикрлаш, кўриб чиқиш ва қайта ишлаш, оммавий тақдимот ва бошқаларни — белгилайди.

1.3. Ёш даврлари бўйича когнитив ривожланиш ва лойиҳа ишлари

Ж.Пиаже [9] когнитив ривожланиш босқичлари назариясига кўра, ҳар бир ёш даври ўзига хос фикрлаш имкониятларига эга: бошланғич синф ўқувчилари (7–10 ёш) конкрет операциялар босқичида бўлиб, улар сезги ва амалий тажриба орқали ўрганади; ўрта ва юқори синф ўқувчилари (11 ёшдан) мавҳум, гипотетик-дедуктив фикрлаш имкониятига эга бўладилар. Л.Виготский [10] «яқин ривожланиш зонаси» концепцияси орқали катталар (ўқитувчи, синф раҳбари) ёрдамида ўқувчи ўз имкониятларидан юқорироқ натижаларга эриша олишини асослайди — бу 243-мактаб тажрибасида синф раҳбарининг «таянч кўрсатиш» (scaffolding) функциясини назарий жиҳатдан тушунтиради.

Х.Гарднер [14] «кўп қиррали интеллект» назарияси орқали ҳар бир ўқувчида турлича интеллект турлари (музикаий, фазовий, танавий-кинестетик, шахслараро ва бошқалар) устунлик қилишини кўрсатади — бу, айниқса, 5-синф музика мероси ва 7-синф қўл меҳнати лойиҳаларида амалий тасдиғини топади. Р.Стернберг [13] «Муваффақиятли интеллект» назариясида аналитик, ижодий ва амалий интеллектнинг интеграциясини таъкидлайди, бу эса 10-синф «Ақлли уй» лойиҳаси каби техник-ижодий лойиҳаларнинг назарий асосини ташкил этади.

1.4. Мотивация, ҳамкорлик ва ташкилий ўзгариш назариялари

А.Бандура [15] ижтимоий-когнитив назарияси орқали ўз-ўзига ишонч (self-efficacy) ва намунавий ўрганишнинг аҳамиятини асослайди. К.Двек [18] «ўсиш тафаккури» (growth mindset) концепцияси орқали хато — муваффақиятсизлик эмас, балки ўрганиш имконияти эканлигини таъкидлайди — бу 243-мактаб лойиҳаларида «хато журнали» амалиётининг назарий негизини ташкил қилади. Д.Жонсон ва Р.Жонсон [22] ҳамкорликда ўқитиш назарияси гуруҳли лойиҳа фаолиятининг самарадорлигини асослайди. М.Фуллан [19] ва А.Харгривз билан М.Фуллан [20] ҳаммуаллифлигидаги «Профессионал капитал» асари ташкилий ўзгариш ва ўқитувчилар ҳамжамияти салоҳиятининг аҳамиятини ёритади — бу мактаб миқёсидаги институционал ислохотларни тушуниш учун муҳим назарий асос беради.

II. ТАДҚИҚОТ МАТЕРИАЛЛАРИ ВА МЕТОДОЛОГИЯСИ

Тадқиқот сифат тадқиқоти (qualitative research) методологиясига асосланади ва қуйидаги методлар мажмуидан фойдаланилади: 1) ҳужжатларни таҳлил қилиш методи — 243-мактабнинг «Менинг мактабим — Менинг фаҳрим» лойиҳа ишлари танлови дастури ва педагогик кузатиш материаллари [2], шунингдек ҳар бир синф даражаси бўйича ишлаб чиқилган маҳаллий педагогик дастур-моделлар; 2) қиёсий таҳлил методи — тўққизта синф даражасидаги лойиҳаларни структура, мақсад ва натижа кўрсаткичлари бўйича таққослаш; 3) кузатиш методи — 2025 йил FIESDU лойиҳаси доирасидаги Финляндия ташрифи пайтида тўпланган бевосита педагогик кузатувлар [1]; 4) умумлаштириш ва моделлаштириш методи — синф даражалари кесимидаги маҳаллий моделларни ягона институционал циклга интеграциялаш.

Тадқиқот базасини Тошкент шаҳар Олмазор тумани 243-мактабининг 2024–2025 ўқув йилида 1–11-синфлар бўйича режалаштирилган ва амалга оширилган тўққизта лойиҳа ташкил этади (1-жадвалга қаранг). Ушбу лойиҳалар мактабнинг «Менинг мактабим — Менинг фаҳрим» шиори остидаги умуммактаб кампанияси доирасида тизимли равишда ишлаб чиқилган бўлиб, ҳар бир синф даражаси ўзининг ёш хусусиятларига мос мустақил амалий модели билан таъминланган.

III. 243-МАКТАБНИНГ «МЕНИНГ МАКТАБИМ — МЕНИНГ ФАХРИМ» ЛОЙИҲАЛАР ТИЗИМИ: УМУМИЙ ТАВСИФ

Қуйидаги 1-жадвалда мактабда 2024–2025 ўқув йилида амалга оширилган тўққизта лойиҳа, уларнинг педагогик йўналиши, амалий модели ва асосий назарий манбалари умумлаштирилган ҳолда келтирилган.

1-жадвал. «Менинг мактабим — Менинг фаҳрим» лойиҳалар тизимининг умумий тавсифи

Синф	Лойиҳа номи	Асосий педагогик йўналиш ва компетенциялар	Амалий модель (босқич)	Асосий назарий манбалар
1–2	«Куз неъматлари»	Кузатиш, дастлабки амалий кўникмалар, жамоада ишлаш, синф раҳбарининг фасилитатор роли	ДИАС (4 босқич)	Dewey [11], Kilpatrick [12], Vygotskiy [10]
3–4	STEAM лойиҳалари (табиатни кузатиш)	Табиий фанларга қизиқиш, экологик маданият, тадқиқот кўникмалари	КЎЗАТ (5 босқич)	Gardner [14], Yakman [27], Sahlberg [5]
5	«Миллий қадриятлар» (шашмақом, лапар, ялла, терма)	Миллий музика мероси, истеъдодни аниқлаш, саҳна маданияти	МЕРОС (5 босқич)	Gardner [14], Gordon [28], Dweck [18]
6	«Ўзбекистон харитаси» (STEAM)	Ватанпарварлик, фазовий тафаккур, жамоавий STEAM кўникмалари	ДИАС (4 босқич)	Yakman [27], Hattie [3], Vygotskiy [10]
7	Қўл меҳнати кўргазмалари	Меҳнатсеварлик, ижодкорлик, тадбиркорлик, эстетик дид	ЯРАТИЛМИШ (9 босқич)	Gardner [14], Sternberg [13], Schumpeter (иқт. тафаккур)
8	«Буюк алломалар»	Мустақил изланиш,	АЛЛОМА (6 босқич)	Bloom [16], Piaget [9],

Синф	Лойиҳа номи	Асосий педагогик йўналиш ва компетенциялар	Амалий модель (босқич)	Асосий назарий манбалар
		тарихий тафаккур, тақдирот кўникмаси, ватанпарварлик		Sternberg [13]
9	«Республикамиздаги вилоятлар»	Ижтимоий-иқтисодий билим, табиий фанлар интеграцияси, ватанпарварлик	ВИОЛ (4 босқич)	Hattie [3], Johnson & Johnson [22], OECD [31]
10	«Ақлли уй» (Smart Home)	Танқидий тафаккур, тизимли таҳлил, инновацион фикрлаш, фанлараро интеграция	ИННОВАЦИЯ (9 босқич)	Hattie [3], Sternberg [13], Senge [17]
11	«Энг маҳзали ош»	Миллий қадриятлар, ташкилотчилик, бозор иқтисоди тафаккури, ҳаётга тайёрлик	ПАЛОВ (5 босқич)	Kolb [25], Dewey [11], UNESCO [29]

IV. СИНФЛАР КЕСИМИДА ЛОЙИҲА ИШЛАРИ ТАҲЛИЛИ

4.1. 1–2-синфлар: «Куз неъматлари» ва ДИАС модели

Бошланғич синф (1–2-синф) ўқувчилари учун режалаштирилган «Куз неъматлари» лойиҳаси ўқувчиларда дастлабки кузатиш, амалий кўникма ва жамоада ишлаш малакаларини шакллантиришга йўналтирилган. Ж.Пиже [9] назариясига мувофиқ, ушбу ёш даврида болалар конкрет-операционал фикрлаш босқичида бўлиб, улар учун моддий, кўз билан кўриб бўладиган объектлар (мева-сабзавотлар, ҳосил маҳсулотлари) орқали ўрганиш энг самарали усулдир. Лойиҳа доирасида «ДИАС» (Дизайн — Иштирок — Амалга ошириш — Синов ва рефлексия) тўрт босқичли амалий модель қўлланилади, бу эса синф раҳбарининг фасилитатор сифатидаги ролини мактаб бошқаруви тизимига интеграциялашга хизмат қилади [2].

4.2. 3–4-синфлар: STEAM лойиҳалари ва КЎЗАТ модели

3–4-синф ўқувчилари учун Финляндия феномен-асосли ўрганиш тажрибаси [5; 7] ва STEAM (Science, Technology, Engineering, Art, Mathematics) технологияси [27] асосида табиатни кузатиш ва ўрганишга қаратилган лойиҳалар режалаштирилган. Ушбу лойиҳаларда «КЎЗАТ» (Кузат — Ўрган — Зарурат — Амалга ошир — Тақдим эт) беш босқичли модель қўлланилиб, у ўқувчиларда экологик маданият ва тадқиқот кўникмаларини ривожлантиришга хизмат қилади. Х.Гарднер [14] назариясига кўра, бу ёшда табиий-кузатувчилик интеллекти фаол ривожланиш даврида бўлади, бу эса лойиҳанинг педагогик асосланганлигини кучайтиради.

4.3. 5-синф: «Миллий қадриятлар» лойиҳаси ва МЕРОС модели

5-синф ўқувчилари учун режалаштирилган «Миллий қадриятлар» лойиҳаси шашмақом, лапар, ялла ва терма каби ЮНЕСКО томонидан инсоният номоддий маданий мероси сифатида тан олинган [30] миллий мусиқа меросини ёш авлодга тарғиб қилишга қаратилган. Э.Гордон [28] мусиқий таълим назарияси ва Х.Гарднер [14] мусиқий интеллект концепцияси асосида «МЕРОС» (Мусиқа — Эшитиш — Ривожланиш — Оммалаштириш — Саҳна) беш босқичли модель ишлаб чиқилган, у ўқувчилар истеъдодини аниқлаш ва саҳна маданиятини шакллантиришга хизмат қилади.

4.4. 6-синф: «Ўзбекистон харитаси» STEAM лойиҳаси ва ДИАС модели

6-синф ўқувчилари учун «Менинг юртим — Ўзбекистон» (Ўзбекистон харитасини яшаш/чизиш) лойиҳаси STEAM ва PBL технологияларини бирлаштирган ҳолда режалаштирилган [27]. Лойиҳада «ДИАС» модели қўлланилиб, у ўқувчиларда ватанпарварлик туйғуси, фазовий тафаккур ва жамоавий STEAM кўникмаларини бир вақтда ривожлантиришга йўналтирилган. Синф раҳбарининг фасилитатор, педагогик координатор ва ментор сифатидаги роли алоҳида аҳамиятга эга [1; 2].

4.5. 7-синф: Қўл меҳнати кўргазмалари ва ЯРАТИЛМИШ модели

Финляндиянинг «хунармандлик ва технология» (käsitö) тажрибаси [5] асосида 7-синф ўқувчилари учун ёғоч, металл, мато, қоғоз, лой ва пластик каби хом ашёлардан буюмлар яратишга қаратилган қўл меҳнати кўргазмалари режалаштирилган. Р.Стернберг [13] ва Х.Гарднер [14] назарияларига таяниб ишлаб чиқилган «ЯРАТИЛМИШ» тўққиз босқичли модель ўқувчиларни оила ва жамият учун фойдали буюмлар яратишда фаол субъект сифатида шакллантиришга, меҳнатсеварлик, ижодкорлик ва тадбиркорлик кўникмаларини ривожлантиришга хизмат қилади.

4.6. 8-синф: «Буюк алломалар» лойиҳаси ва АЛЛОМА модели

8-синф ўқувчилари учун миллий мерос ва буюк алломалар фаолиятини ўрганиш, тарғиб қилиш ва тақдим этишга қаратилган лойиҳа режалаштирилган. Б.Блум [16] таксономияси ва Ж.Пиже [9] когнитив ривожланиш назарияси асосида «АЛЛОМА» (Архив — Лидер изланишчи — Лойиҳалаш — Оммалаштириш — Маҳсулот — Аниқлаш) олти босқичли модель ишлаб чиқилган бўлиб, у мустақил изланиш, тарихий тафаккур, тақдирот кўникмаси ва ватанпарварликни ривожлантиришнинг педагогик механизми сифатида хизмат қилади.

4.7. 9-синф: «Республикамиздаги вилоятлар» лойиҳаси ва ВИОЛ модели

9-синф ўқувчилари учун «Республикамиздаги вилоятлар» лойиҳа танлови ўқувчиларда вилоятлар урф-одатлари, ижтимоий-иқтисодий хусусиятлари ва табиий фанлар билимларини интегратив тарзда

мустақамлашга йўналтирилган [31]. «ВИОЛ» (Вилоят — Изланиш — Оммалаштириш — Лойиҳа якуни) модели доирасида синф раҳбарларининг фасилитатор, координатор ва ментор ролидаги фаолияти алоҳида аҳамият касб этади [22].

4.8. 10-синф: «Ақлли уй» лойиҳаси ва ИННОВАЦИЯ модели

10-синф ўқувчилари учун режалаштирилган «Ақлли уй» (Smart Home) лойиҳаси ақлли технологиялар орқали инсон фаровонлиги, хавфсизлиги ва энергия тежамкорлигини таъминлашга қаратилган бўлиб, технология, физика, математика, геометрия ва чизмачилик фанларининг бирлашувини намоён этади [39]. П.Сенге [17] тизимли тафаккур (systems thinking) концепцияси ва Р.Стернберг [13] муваффақиятли интеллект назариясига таяниб ишлаб чиқилган «ИННОВАЦИЯ» тўққиз босқичли модель ўқувчиларда танқидий тафаккур, тизимли таҳлил ва инновацион фикрлашни ривожлантиришга хизмат қилади.

4.9. 11-синф: «Энг маҳзали ош» лойиҳаси ва ПАЛОВ модели

Мактаб битирувчиларини ҳаётга тайёрлаш концепцияси доирасида 11-синф ўқувчилари учун «Энг маҳзали ош» (палов тайёрлаш) миллий таом танлови режалаштирилган. УНЕСКО томонидан инсоният номоддий маданий мероси сифатида тан олинган ўзбек палови анъаналари [29] асосида, Д.Колб [25] тажрибавий ўрганиш назариясига таяниб ишлаб чиқилган «ПАЛОВ» (Режалаштириш — Ажратиш — Лойиҳалаш — Олиб бориш — Якун) беш босқичли модель меҳнатсеварлик, жамоавийлик, ташкилотчилик, масъулиятлилик ва бозор иқтисоди тафаккурини шакллантиришга йўналтирилган.

V. УМУМЛАШТИРИЛГАН ТАҲЛИЛ: СИНФ РАҲБАРИНИНГ РОЛИ ВА ЯГОНА ПЕДАГОГИК ЦИКЛ

Тўққизта синф даражасидаги лойиҳа-моделларни (ДИАС, КЎЗАТ, МЕРОС, ЯРАТИЛМИШ, АЛЛОМА, ВИОЛ, ИННОВАЦИЯ, ПАЛОВ) қиёсий таҳлил қилиш уларнинг барчасига хос умумий структуравий циклни аниқлаш имконини беради: (1) реал муаммо ёки феноменни аниқлаш; (2) назарий-амалий тадқиқот ва изланиш; (3) ечим ёки маҳсулотни лойиҳалаш; (4) амалга ошириш ва синов; (5) жамоатчилик олдида тақдимот; (6) иқтисодий ёки амалий баҳолаш; (7) рефлексия ва хулосалар чиқариш. Ушбу цикл, моҳиятан, Ж.Лармер ва ҳаммуаллифлари [23] томонидан тақлиф этилган «Олтин стандарт PBL» тамойиллари ҳамда Финляндия феномен-асосли ўрганиш моделининг [5; 7] Ўзбекистон шароитига ижодий мослаштирилган кўринишидир.

Барча тўққизта лойиҳада синф раҳбари уч хил ролда фаолият юритади: фасилитатор — ўқувчиларнинг мустақил изланишига йўналиш берувчи; координатор — фанлараро интеграцияни, гуруҳлараро ва ташқи ҳамкорларни (маҳалла, ота-оналар, мутахассислар) мувофиқлаштирувчи; ментор — ҳар бир ўқувчининг индивидуал ривожланишини кузатувчи ва қўллаб-қувватловчи шахс. Л.Виготский [10] «яқин ривожланиш зонаси» назарияси ушбу ролнинг илмий асосини ташкил этади: синф раҳбари ўқувчининг мустақил бажара олмайдиган, аммо катта ёрдамида бажара оладиган вазифаларида «таянч» вазифасини ўтайди.

Шунингдек, барча лойиҳаларда «хато журнали» (C.Dweck [18] ўсиш тафаккури концепцияси асосида), гуруҳли рол тақсмоти (Д.Жонсон, Р.Жонсон [22] ҳамкорликда ўқитиш назарияси асосида) ва ташқи аудитория иштирокидаги якуний тақдимот (реал баҳолаш — authentic assessment) каби умумий педагогик воситалар қўлланилиши кузатилади. Бу эса 243-мактаб тажрибасининг тасодифий эмас, балки илмий асосланган, тизимли педагогик ёндашув эканлигини кўрсатади.

VI. НАТИЖАЛАР ВА АМАЛИЙ ТАВСИЯЛАР

6.1. Мактаб раҳбарияти учун

— «Менинг мактабим — Менинг фахрим» кампанияси доирасидаги тўққизта лойиҳа-моделни педагогик кенгашда расмий институционал стандарт сифатида тасдиқлаш ва йиллик режага киритиш;

— фанлараро мувофиқлаштириш учун ойлик «STEAM/Инновация координация кенгаши»ни ташкил этиш, унда турли фан ўқитувчилари ва синф раҳбарлари иштирок этсин;

— ҳар бир лойиҳа якунида ташқи аудиторияни (маҳалла раҳбарияти, олий таълим муассасалари, ота-оналар жамоатчилиги) тақлиф этиш орқали ўқувчилар тақдимотининг сифат ва масъулият даражасини ошириш;

— мактабда «Инновация архиви» ташкил этиб, ҳар йилги лойиҳаларнинг энг яхши намуналарини (чизмалар, прототиплар, тақдимотлар) сақлаш ва кейинги авлодларга узатиш.

6.2. Синф раҳбарлари учун

— ҳар бир лойиҳада гуруҳ аъзоларига аниқ рол тақсмоти (муҳандис, тадқиқотчи, дизайнер, иқтисодчи, тақдимотчи) белгилаш;

— «хато журнали» амалиётини мажбурий жорий этиш — бу ўқувчиларда ўсиш тафаккурини (growth mindset) [18] шакллантиради;

— ҳар бир лойиҳа якунида иқтисодий ёки амалий баҳолаш (харажат-фойда таҳлили, жамиятга фойдаси) элементини киритиш орқали ўқувчиларда амалий-иқтисодий тафаккурни ривожлантириш.

6.3. Республика таълим тизими даражасида

243-мактаб тажрибасида синалган умумий педагогик цикл ва синф раҳбарининг фасилитатор-координатор-ментор модели бошқа умумтаълим мактабларида ҳам синовдан ўтказилиши ва, ижобий натижа берган тақдирда, Халқ таълими вазирлигининг услубий тавсияномаларига киритилиши мақсадга мувофиқдир. Бу, ўз навбатида, «Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси» [34] ва «Рақамли Ўзбекистон-2030» концепцияси [35] доирасида белгиланган таълим сифатини ошириш вазифаларининг амалий ижросини таъминлашга хизмат қилади.

ХУЛОСА

Тошкент шаҳар Олмазор тумани 243-мактабида амалга оширилган «Менинг мактабим — Менинг фахрим» лойиҳалар тизими Финляндия феномен-асосли ва лойиҳага асосланган ўқитиш тажрибасини Ўзбекистон умумтаълим мактаби шароитига институционал даражада мослаштиришнинг муваффақиятли намунасидир. Тадқиқот натижаларини қуйидаги хулосаларда умумлаштириш мумкин:

Мактабнинг барча синф даражалари (1–11-синфлар) учун ёш хусусиятларига мос тўққизта мустақил лойиҳа ва амалий модель (ДИАС, КЎЗАТ, МЕРОС, ЯРАТИЛМИШ, АЛЛОМА, ВИОЛ, ИННОВАЦИЯ, ПАЛОВ) ишлаб чиқилган бўлиб, улар мактабнинг яхлит институционал тизимини ташкил этади.

Барча лойиҳаларга хос умумий педагогик цикл — реал муаммо/феномендан бошлаб тадқиқот, лойиҳалаш, амалга ошириш, тақдимот ва рефлексиягача — Финляндия феномен-асосли ўрганиш [5; 7] ва «Олтин стандарт PBL» [23] тамойилларининг илмий асосланган синтезидир.

Синф раҳбарининг фасилитатор-координатор-ментор сифатидаги роли барча лойиҳаларда марказий аҳамиятга эга бўлиб, у Л.Виготский [10] «яқин ривожланиш зонаси» назарияси орқали илмий асосланади.

Ушбу тажриба фанлараро интеграция, ватанпарварлик тарбияси, миллий қадриятларни асраш ва амалий-иқтисодий тафаккурни бир вақтда ривожлантириш имконини берувчи, бошқа умумтаълим мактабларида ҳам қўлланилиши мумкин бўлган тизимли педагогик ёндашувдир.

Ж.Хатти [3] таъкидлаганидек, «ўқувчи ўз ўрганишига эга чиқса — ҳеч нарса уни тўхтата олмайди». 243-мактаб тажрибаси айнан ушбу эгалик ҳиссини мактаб миқёсида, барча синф даражаларида, тизимли равишда шакллантиришга қаратилган амалий-педагогик воситадир.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

- [1] 1. FIESDU (Developing a Finland-Inspired Education System in Uzbekistan) лойиҳаси расмий дастури ва 2025 йил Финляндия таърифи кузатиш ёзувлари. — Тошкент–Хельсинки: А. Авлоний номидаги МПМИ, 2025. — URL: <https://fiesdu.uz>
- [2] 2. Тошкент шаҳар Олмазор тумани 243-мактаб «Менинг мактабим — Менинг фахрим» лойиҳа ишлари танлови дастури ва педагогик кузатиш материаллари. — Тошкент, 2024–2025 ўқув йили.
- [3] 3. Hattie J. Visible Learning: A Synthesis of Over 800 Meta-Analyses Relating to Achievement. — New York: Routledge, 2009. — 392 p.
- [4] 4. Hattie J., Timperley H. The Power of Feedback // Review of Educational Research. — 2007. — Vol. 77, №1. — P. 81–112.
- [5] 5. Sahlberg P. Finnish Lessons 2.0: What Can the World Learn from Educational Change in Finland? 2nd ed. — New York: Teachers College Press, 2015. — 272 p.
- [6] 6. Lonka K. Phenomenal Learning from Finland. — Helsinki: Edita, 2018. — 224 p.
- [7] 7. Finnish National Agency for Education. National Core Curriculum for Basic Education 2016. — Helsinki: FNAE, 2016.
- [8] 8. Finnish National Agency for Education. National Core Curriculum for Upper Secondary Schools 2019. — Helsinki: FNAE, 2019.
- [9] 9. Piaget J. The Psychology of Intelligence. — London: Routledge, 1950. — 182 p.
- [10] 10. Виготский Л.С. Педагогическая психология. — М.: Педагогика, 1991. — 480 с.
- [11] 11. Dewey J. Experience and Education. — New York: Macmillan, 1938. — 91 p.
- [12] 12. Kilpatrick W.H. The Project Method // Teachers College Record. — 1918. — Vol. 19. — P. 319–335.
- [13] 13. Sternberg R.J. Successful Intelligence: How Practical and Creative Intelligence Determine Success in Life. — New York: Simon & Schuster, 1996. — 302 p.
- [14] 14. Gardner H. Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences. — New York: Basic Books, 1983. — 440 p.
- [15] 15. Bandura A. Social Learning Theory. — Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 1977. — 247 p.
- [16] 16. Bloom B.S. (Ed.). Taxonomy of Educational Objectives, Book 1: Cognitive Domain. — New York: Longmans, 1956. — 207 p.
- [17] 17. Senge P.M. The Fifth Discipline: The Art and Practice of the Learning Organization. — New York: Doubleday, 1990. — 424 p.
- [18] 18. Dweck C.S. Mindset: The New Psychology of Success. — New York: Random House, 2006. — 276 p.
- [19] 19. Fullan M. Leading in a Culture of Change. — San Francisco: Jossey-Bass, 2001. — 157 p.
- [20] 20. Hargreaves A., Fullan M. Professional Capital. — New York: Teachers College Press, 2012. — 240 p.
- [21] 21. Robinson K. Out of Our Minds: Learning to be Creative. Revised ed. — Chichester: Capstone, 2011. — 256 p.
- [22] 22. Johnson D.W., Johnson R.T. Cooperative Learning: The Foundation for Active Learning // Active Learning — Beyond the Future. — InTech, 2018.
- [23] 23. Larmer J., Mergendoller J., Boss S. Setting the Standard for Project Based Learning. — Alexandria: ASCD, 2015. — 240 p.
- [24] 24. Krajcik J., Blumenfeld P. Project-Based Learning // R.K. Sawyer (Ed.). The Cambridge Handbook of the Learning Sciences. — Cambridge: CUP, 2006. — P. 317–333.
- [25] 25. Kolb D.A. Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development. 2nd ed. — Upper Saddle River: Pearson, 2014. — 390 p.
- [26] 26. Epstein J.L. School, Family, and Community Partnerships. 2nd ed. — Boulder: Westview Press, 2011. — 670 p.

- [27] 27. Yakman G. STEAM Education: An Overview of Creating a Model of Integrative Education // Pupils Attitudes Towards Technology. — 2008. — Vol. 241.
- [28] 28. Gordon E.E. Learning Sequences in Music: Skill, Content, and Patterns. 7th ed. — Chicago: GIA Publications, 2007. — 496 p.
- [29] 29. UNESCO. Uzbek pilaf (palov): Intangible Cultural Heritage of Humanity. — 2016. — URL: <https://ich.unesco.org/en/RL/uzbek-pilaf-palov-01009>
- [30] 30. UNESCO. Shashmaqom Music // Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity. — 2003. — URL: <https://ich.unesco.org/en/RL/shashmaqom-00063>
- [31] 31. OECD. PISA 2022 Results (Volume I). — Paris: OECD Publishing, 2023. — URL: <https://doi.org/10.1787/53f23881-en>
- [32] 32. OECD. The Future of Education and Skills: Education 2030. — Paris: OECD Publishing, 2018.
- [33] 33. OECD. TALIS 2021 Results (Volume I). — Paris: OECD Publishing, 2022.
- [34] 34. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги ПФ-60-сон Фармони «Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида». — URL: <https://lex.uz/docs/5841063>
- [35] 35. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 апрелдаги ПФ-97-сон Фармони «Ўзбекистон Республикасини 2030 йилгача рақамли ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида». — URL: <https://lex.uz/docs/5998057>
- [36] 36. Ўзбекистон Республикасининг «Маданий мерос объектлари тўғрисида»ги Қонуни. — URL: <https://lex.uz/docs/29025>
- [37] 37. Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси. Худудлар статистик маълумотномаси 2024. — Тошкент: Ўзстат, 2024. — URL: <https://stat.uz>
- [38] 38. Buck Institute for Education (PBLWorks). Gold Standard PBL. — URL: <https://www.pblworks.org>
- [39] 39. Harper G.D.J. Smart Home Automation with Linux and Raspberry Pi. 2nd ed. — New York: Apress, 2013. — 456 p.
- [40] 40. Karimov B. O'zbek milliy taomlari: palov an'anasi va madaniyati. — Toshkent: O'qituvchi, 2018. — 180 b. FIESDU (Developing a Finland-Inspired Education System in Uzbekistan) loyihasi rasmiy dasturi va 2025 йил Финляндия ташрифи кузатиш ёзувлари. — Тошкент-Хельсинки: А. Авлоний номидаги МПМИ, 2025. — URL: <https://fiesdu.uz>
- [41] Тошкент шаҳар Олмазор тумани 243-мактаб «Менинг мактабим — Менинг фахрим» лойиҳа ишлари танлови дастури ва педагогик кузатиш материаллари. — Тошкент, 2024–2025 ўқув йили.
- [42] Hattie J. Visible Learning: A Synthesis of Over 800 Meta-Analyses Relating to Achievement. — New York: Routledge, 2009. — 392 p.
- [43] Hattie J., Timperley H. The Power of Feedback // Review of Educational Research. — 2007. — Vol. 77, №1. — P. 81–112.
- [44] Sahlberg P. Finnish Lessons 2.0: What Can the World Learn from Educational Change in Finland? 2nd ed. — New York: Teachers College Press, 2015. — 272 p.
- [45] Lonka K. Phenomenal Learning from Finland. — Helsinki: Edita, 2018. — 224 p.
- [46] Finnish National Agency for Education. National Core Curriculum for Basic Education 2016. — Helsinki: FNAE, 2016.
- [47] Finnish National Agency for Education. National Core Curriculum for Upper Secondary Schools 2019. — Helsinki: FNAE, 2019.
- [48] Piaget J. The Psychology of Intelligence. — London: Routledge, 1950. — 182 p.
- [49] Выготский Л.С. Педагогическая психология. — М.: Педагогика, 1991. — 480 с.
- [50] Dewey J. Experience and Education. — New York: Macmillan, 1938. — 91 p.
- [51] Kilpatrick W.H. The Project Method // Teachers College Record. — 1918. — Vol. 19. — P. 319–335.
- [52] Sternberg R.J. Successful Intelligence: How Practical and Creative Intelligence Determine Success in Life. — New York: Simon & Schuster, 1996. — 302 p.
- [53] Gardner H. Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences. — New York: Basic Books, 1983. — 440 p.
- [54] Bandura A. Social Learning Theory. — Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 1977. — 247 p.
- [55] Bloom B.S. (Ed.). Taxonomy of Educational Objectives, Book 1: Cognitive Domain. — New York: Longmans, 1956. — 207 p.
- [56] Senge P.M. The Fifth Discipline: The Art and Practice of the Learning Organization. — New York: Doubleday, 1990. — 424 p.
- [57] Dweck C.S. Mindset: The New Psychology of Success. — New York: Random House, 2006. — 276 p.
- [58] Fullan M. Leading in a Culture of Change. — San Francisco: Jossey-Bass, 2001. — 157 p.
- [59] Hargreaves A., Fullan M. Professional Capital. — New York: Teachers College Press, 2012. — 240 p.
- [60] Robinson K. Out of Our Minds: Learning to be Creative. Revised ed. — Chichester: Capstone, 2011. — 256 p.
- [61] Johnson D.W., Johnson R.T. Cooperative Learning: The Foundation for Active Learning // Active Learning — Beyond the Future. — InTech, 2018.
- [62] Larmer J., Mergendoller J., Boss S. Setting the Standard for Project Based Learning. — Alexandria: ASCD, 2015. — 240 p.

- [63] Krajcik J., Blumenfeld P. Project-Based Learning // R.K. Sawyer (Ed.). The Cambridge Handbook of the Learning Sciences. — Cambridge: CUP, 2006. — P. 317–333.
- [64] Kolb D.A. Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development. 2nd ed. — Upper Saddle River: Pearson, 2014. — 390 p.
- [65] Epstein J.L. School, Family, and Community Partnerships. 2nd ed. — Boulder: Westview Press, 2011. — 670 p.
- [66] Yakman G. STEAM Education: An Overview of Creating a Model of Integrative Education // Pupils Attitudes Towards Technology. — 2008. — Vol. 241.
- [67] Gordon E.E. Learning Sequences in Music: Skill, Content, and Patterns. 7th ed. — Chicago: GIA Publications, 2007. — 496 p.
- [68] UNESCO. Uzbek pilaf (palov): Intangible Cultural Heritage of Humanity. — 2016. — URL: <https://ich.unesco.org/en/RL/uzbek-pilaf-palov-01009>
- [69] UNESCO. Shashmaqom Music // Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity. — 2003. — URL: <https://ich.unesco.org/en/RL/shashmaqom-00063>
- [70] OECD. PISA 2022 Results (Volume I). — Paris: OECD Publishing, 2023. — URL: <https://doi.org/10.1787/53f23881-en>
- [71] OECD. The Future of Education and Skills: Education 2030. — Paris: OECD Publishing, 2018.
- [72] OECD. TALIS 2021 Results (Volume I). — Paris: OECD Publishing, 2022.
- [73] Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги ПФ-60-сон Фармони «Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида». — URL: <https://lex.uz/docs/5841063>
- [74] Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 апрелдаги ПФ-97-сон Фармони «Ўзбекистон Республикасини 2030 йилгача рақамли ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида». — URL: <https://lex.uz/docs/5998057>
- [75] Ўзбекистон Республикасининг «Маданий мерос объектлари тўғрисида»ги Қонуни. — URL: <https://lex.uz/docs/29025>
- [76] Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси. Худудлар статистик маълумотномаси 2024. — Тошкент: Ўзстат, 2024. — URL: <https://stat.uz>
- [77] Buck Institute for Education (PBLWorks). Gold Standard PBL. — URL: <https://www.pblworks.org>
- [78] Harper G.D.J. Smart Home Automation with Linux and Raspberry Pi. 2nd ed. — New York: Apress, 2013. — 456 p.
- [79] Karimov B. O'zbek milliy taomlari: palov an'anasi va madaniyati. — Toshkent: O'qituvchi, 2018. — 180 b.